

Radenko S. Ranković

MULTIPLEX BIOSKOP – MODA ILI POTREBA JUGOSLOVENSKE KINEMATOGRAFIJE

*“Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci
– Onaj ko spoji poučno sa prijatnim, te slušaoca
uči i zabavlja, steći će opštu naklonost”*

Horacije, *Ars Poetica*

Posle nešto više od jednog veka, odlazak u bioskop je postao navika, ispunjenje dokolice, potreba za dobrom i jeftinom zabavom, kulturna potreba, jednom rečju deo našeg svakodnevnog života. Danas bioskopi više nisu na onom nivou popularnosti kakvu su imali do Drugog svetskog rata, jer borba sa konkurencijom sa jedne strane i promenama u svetu sa druge strane doveli su do drastičnog pada ukupnog broja bioskopskih posetilaca i prosečne posete u bioskopima. Borba sa konkurencijom je počela početkom pedesetih sa pojavom i masovnom primenom televizije u svetu. Početkom osamdesetih pojava i masovna primena kućnog videa i krajem devedesetih uvođenja DVD i primena kompjutera i interneta privukli su sebi dobar deo bioskopske publike. Promene u svetu posle Drugog svetskog rata, nastale podelom na dva vojno-politička bloka koja su strogo odvajala svoje interesne sfere, podelile su i filmsko tržište, a pri tome pojavile su se nove nacionalne kinematografije koje su uvele zaštitu domaće filmske produkcije i svog bioskopskog tržišta. U bioskopima je nestala ili je smanjena ponuda većeg izbora filmova. Uz sve ovo, početkom šezdesetih godina uvođenje petodnevne radne nedelje, čime su nekada udarni dani za odlazak u bioskop (petak, subota i nedelja) zamenjeni nekim drugim sadržajima (putovanja, odlazak u vikendice, itd.), samo su dodatno odvojili publiku od bioskopa.

Međutim, bez obzira na sve ove izazove, bioskopi su bili i ostali mesta gde se za kinematografiju vodi bitka sa konkurencijom, koju možemo posmatrati iz dva ugla. Prvi je programski i ogleda se u uvođenju novih sadržaja (eksplicitno prikazivanje scena nasilja, sexa, pornografije) u filmove koji se prikazuju u bioskopima. Drugi je uvođenje tehnoloških inovacija u bioskope, kao što su film u boji, široki ekran (sinemaskop), stereo zvuk, kao uspešniji potezi od nekih drugih među kojima su mirisni film, trodimenzionalni film, TODA (70

mm široka filmska traka) koji su bili samo prolazni pokušaji. Za sada su bioskopi svim ovim izazovima konkurencije sa više ili manje uspeha odoleli i uspeali su ne samo da zadrže, već su poslednjih godina i povećali broj bioskopskih gledalaca.

Sa kinematografijom i njenim osnovnim proizvodom – igranim filmom, tokom svih ovih godina menjali su se i bioskopi. Međutim, ono što je opstalo za sve ove godine su filmovi, biletarnica, hol, sala sa sedištima, projekciona kabina sa projektorima za 35 mm, belo platno, polumrak u sali i kolektivno gledanje filma. Minimalni uslovi u kojima se odigrava bioskopska predstava su, prema tome, skoro identični u celom svetu. Francuski teoretičar filma, Žilber Koen-Sea, mišljenja je da se zahvalnost ovoj činjenici nalazi u tvrdnji da: “*Film spada u red spektakla koji su uneli revolucionarnu novinu u ovu vrstu spektakla. Ne menjajući u suštini zahteve gledaoca, film je jedini pokazao sposobnost da ispuni, da ukine svakojake razlike koje se odnose na mesta, kulture, stepen obrazovanja i na različitost oblika zabave.*”¹

Svake godine stvara se nova generacija gledalaca, a za sve one stare i buduće, snimaju se novi i novi filmovi koji dolaze u bioskope “tu pored nas”. Zbog njih bioskopi su tokom svih ovih godina bili prinuđeni da menjaju svoju delatnost u više pravaca:

- u tehničkoj i tehnološkoj opremljenosti za reprodukciju slike i zvuka;
- u arhitekturi i ambijentu bioskopskih dvorana;
- u nameni;
- u koncepciji programa;
- u načinu poslovanja.

U svetu su se izdvojili i dominiraju standardni ili “stalni” bioskopi pod kojima podrazumevamo “*Kompleks prostorija namenjen prikazivanju filmova.. Glavne prostorije bioskopa su dvorana (sala, gledalište) i projekciona kabina. U dvorani su sedišta za gledaoce, bioskopski ekran i zvučnici, a u kabini projektori sa pomoćnim uređajima. Sporedne prostorije su ulaz sa holom i blagajnom, čekaonica, garderoba, bife i sanitarni čvor.*”² Bioskopi u arhitektonskom smislu moraju da ispune dodatne uslove, kao što su: nagib sale, raspored sedišta (prored i razmak), akustika, a enterijer bioskopskih dvorana zavisi od ekonomskog potencijala tržišta na kojem se nalazi bioskop. Ovako nabrojano šta sve sačinjava standardni bioskop, liči nam i na sale za pozorišne, operne, muzičke, varijetetske predstave ili festivale i kongrese. Otuda, kako u svetu

1 Žilber Koen-Sea, *Ogledi o načelima jedne filozofije filma*, Institut za film, Beograd, 1971., str. 120.

2 *Leksikon filmskih i televizijskih pojmova*, knjiga 1, Naučna knjiga i Univerzitet umetnosti, Beograd, str. 44.

tako i kod nas, pored standardnih, postoje i univerzalne dvorane, ali je njihov broj skoro zanemarljiv za održavanje redovnog bioskopskog repertora, sem jednog manjeg broja ekskluzivnih univerzalnih dvorana u kojima se održavaju domaći ili međunarodni filmski festivali.

Standardni ili "stalni" bioskopi dele se na premijerne i reprizne, a svi oni se mogu zatim podeliti prema broju predstava u jednom danu, odnosno u jednoj nedelji. Prema programu koji prikazuju, mogu se podeliti na bioskop za komercijalni, umetnički, eksperimentalni ili alternativni film. Pored standardnih, postoje i putujući bioskopi, letnje bioskopske bašte, bioskop za automobiliste, itd.

Do kraja sedamdesetih godina, filmovi u bioskopima su, kako u svetu tako i kod nas ostajali u distribuciji u proseku do pet godina. Tokom osamdesetih godina, pored pojave videa i uvođenja vikenda, otvaranje sve većeg broja novih komercijalnih televizijskih stanica i kanala, smanjili su period prikazivanja filmova u bioskopima do tri godine, da bi se danas to vreme svelo u proseku na svega nekoliko meseci.

Smanjenje broja bioskopskih dvorana u svetu se uglavnom nastavilo i danas, ali ne više na onom nivou koji je bilo najdrastičnije tokom šezdesetih godina. Na drugoj strani primetan je oporavak koji se ogleda u povećanju broja bioskopskih posetilaca i prihoda koji nacionalne kinematografije ubiraju sa bioskopskih blagajni.

Kako Jugoslavija pripada Evropi i deli sudbinu evropskog filmskog i bioskopskog tržišta situacija sa brojem bioskopa i posetilaca na primeru 32 države, u poslednjih pet godina bila je sledeća³:

DRŽAVA	1995.		1999.	
	bioskopa	gledalaca	bioskopa	gledalaca
Austrija ¹	250	11.993	213	15.024 ³
Belgija ¹	140	19.239	135	21.869
Švajcarska ¹	380	14.897	329	14.428
Nemačka ¹	1.898	124.485	1.730	148.996
Danska ¹	161	8.817	164	10.915
Španija ¹	1.269	94.638	1.334	131.348
Francuska ¹	2.119	130.235	2.163	153.570
Finska ¹	242	5.301	237	7.035
Grčka ¹	330	8.200	322	12.000
Italija ¹	2.086	86.520	2.259	98.772

3 MEDIA ALLES, edition 2000, str. 62, 72, 97 i 99.

DRŽAVA	1995.		1999.	
	bioskopa	posetilaca	bioskopa	posetilaca
Irska ¹	65	9.837	64	12.390
Island ¹	6	1.209	7	1.390
Luksemburg ¹	9	672	8	1.316
Norveška ¹	265	10.938	262	11.351
Holandija ¹	195	16.397	181	18.632
Portugal ¹	203	10.500	258	14.500s
Švedska ¹	854	14.899	815	15.982
V. Britanija ¹	748	114.558	751	139.059
Bugarska ²	160	11.400	91	2.484
Kipar ²	22	778	30	842
Češka ²	817	9.253	740	8.371
Estonija ²	214	1.012	174	875
Hrvatska ²	–	–	141	2.295
Mađarska ²	504	14.295	571	14.921
Letonija ²	–	–	99	1.780
Litvanija ²	245	1.020	119	1.375
Poljska ²	759	22.200	860	26.621
Rumunija ²	434	17.007	316	4.192
Slovačka ²	365	5.643	342	3.030
Slovenija ²	99	3.013	88	1.065
Turska ²	366	12.600	694	24.843
Jugoslavija ²	146	–	160	3.475

¹ države Evropske ekonomske zajednice; ² ostale evropske države; ³ broj gledalaca (x 1000)

Prema ovoj tabeli može se primetiti jedna anomalija: da od 32 države u Evropi, 22 države beleže smanjenje, a ostalih deset zemalja, među kojima je i Jugoslavija, imaju izvesno povećanje broja bioskopskih dvorana, dok je na drugoj strani u zemljama Zapadne Evrope primetan porast broja bioskopskih gledalaca, za razliku od zemalja Centralne i Istočne Evrope gde se beleži čak osetan pad broja bioskopskih gledalaca. Za Jugoslaviju možda ne bi važila ova konstatacija da zbog NATO bombardovanja 1999. godine nije došlo do smanjenja za više od 50% u odnosu na 1998. godinu kada je bilo preko sedam miliona bioskopskih posetilaca.

Šta je mogući uzrok povećanju broja bioskopskih gledalca u zemljama Zapadne Evrope? Pre svega, mogu da zahvale:

- sveukupnoj kvalitetnijoj filmskoj produkciji u svetu;
- uvođenju novih kompjuterskih filmskih trikova, čime su neki istorijski periodi i događaji na filmu dobili na uverljivosti;

- uvođenju novih marketinških principa u filmsku produkciju, a pogotovu u filmsku distribuciju;
- uvođenju državnih subvencija za distribuciju umetničkog filma i filmova malih evropskih i svetskih kinematografija;
- uvođenju novih oblika stereo reprodukcije zvuka u bioskopima;
- uvođenju laserskog titlovanja filmova;
- povećanju komfora u bioskopskim salama i
- sve većem otvaranju novih bioskopa sa više od tri sale.

Ovi novoootvoreni bioskopi su prvobitno u svetu bili poznati kao “multiplex bioskopi”, pod kojima podrazumevamo: “*Vrsta bioskopa nastalog smanjivanjem i pregradnjom velike bioskopske dvorane podeljene na dve ili više manjih sala. Nastao je kao rezultat modernizacije i prilagođavanja bioskopa uslovima tržišta i konkurencije sa televizijom. Obično ima zajedničku projekcionu kabinu, čekao-nicu, biletarnicu, sanitarni čvor i sl. Tipična velika bioskopska dvorana od 1200 do 1500 sedišta pregrađuje se na dve manje dvorane, jedna od 500 do 600 sedišta u donjem nivou i manja od 200 do 250 sedišta u gornjem delu (balkonskom). U manjim bioskopima se organizuju posebne predstave i po ukusu različitih uzrasta jedne porodice (deca, roditelji, i sl.). Zahvaljujući automatici, jedan kinooperater prikazuje više programa istovremeno. Multibioskop omogućuje ekonomičnije poslovanje sa istim brojem personala kao u jednoj velikoj dvorani.*⁴

Koji su bili razlozi za pretvaranje “starih” velikih bioskopa u više manjih, ali i izgradnja potpuno novih multiplex bioskopa:

- povećanje broja dugometražnih igranih filmova u bioskopskoj distribuciji;
- smanjenje vremena bioskopske eksploatacije i zatim veoma brzo prikazivanje na DVD, potom video-tržištu i nešto kasnije prvo na televiziji za koju gledaoci plaćaju gledanje televizijskog programa (pay TV), a zatim i na svim ostalim televizijskim kanalima;
- približavanje gledaocima, koji u ovim bioskopima imaju veću mogućnost biranja na jednom mestu: većeg broja naslova filmova koje će pogledati, kao i vreme u koje će ga pogledati (po ugledu na izbor televizijskog programa kod kuće);
- kvalitetnija reprodukcije slike, a posebno zvuka;
- dodatne pogodnosti, kao što su: obezbeđen parking, šoping, čuvanje dece ili kombinovanje sa nekim drugim aktivnostima u gradu, izlazak u šetnju, u kafe ili kafanu.

4 *Leksikon filmskih i televizijskih pojmova, ibid., str. 45.*

Evropa, koja je u okviru MEDIA projekta, nastao 1988. godine kao niz programa i akcija za stimulaciju evropskog filma u produkciji, koprodukciji, distribuciji, prikazivanju i školovanju kadrova, rešavala je i pitanje multiplex bioskopa. U državama EEZ-a tokom devedesetih, pojavili su se različiti nazivi za isti, odnosno slični oblik bioskopa, kao što su: "multiplex", "cinema complex", "multiscreen", "megaplex", ili "mega cinema". Na prvi pogled ovoliki broj naziva izazivao je konfuziju, prvenstveno kod filmskih radnika. Zato se MEDIA SALLES (program za bioskope) obratio Ekonomskom institutu u Londonu, koji je napravio istraživanje da se odredi jedan pojam i osnovni kriterijumi za njegovo određenje na osnovu kojeg je usvojena definicija "da bioskopi sa 8 i više sala se nazivaju **multiplex bioskopi**", što je prihvaćeno u celoj Evropi. Međutim, broj sala nije jedini kriterijum, jer je potrebno obezbediti i sledeće uslove:

- parking za bioskopske posetioce;
- kafee sa osveženjem;
- prostrane dvorane u kojima nije određeno koji je minimum ili maksimum sedišta po jednoj sali;
- udobna sedišta koja se ne preklapaju, već su fiksirana;
- rastojanje između redova;
- udaljenost platna od prvog reda;
- klimatizaciju svih sala, ali i ostalih bioskopskih prostorija.⁵

Oprema sale sistemom za reprodukciju zvuka za sada ne podleže nekom posebnom propisanom standardu, već sve zavisi od ekonomskog potencijala bioskopskog tržišta.

Prema podacima MEDIA SALLES u Evropi je 1999. godine bilo 471 multiplex bioskopa koji su imali od 8 do 15 sala pod jednim krovom, što je sačinjavalo 95% bioskopa sa više sala. Ostatak od 5%, ili 28 bioskopa, imaju 16 i više sala čime su prešli u novu kategoriju **megaplex** bioskopa.⁶ Za sada najveći megaplex bioskop u Evropi sa 30 sala poseduje Velika Britanija i nalazi se u Birmingemu, a vlasnik je Verner (Warner).

Pri kraju 2000. godine sistem multiplex i megaplex bioskopa posedovalo je u svojim nacionalnim bioskopskim mrežama 22 države Evrope sa pomenutih 599 bioskopa u kojima je bilo 6.338 dvorana, što je prikazano u sledećoj tabeli.⁷

5 "Cinema Exhibition in Europe, White Book of the European Exhibition Industrz", MEDIA ALLES, 1994, second edition, Vol. 2, str. 48.

6 MEDIA ALLES, edition 2000, str. 107.

7 *Ibid*, str. 111, 112.

DRŽAVA	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	23	24	25	30
Austrija	7	3	3	1	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Belgija	3	-	2	-	4	-	4	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-
Švajcarska	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Češka	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nemačka	34	31	16	6	6	2	3	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-
Danska	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Španija	36	28	19	10	11	2	1	4	-	-	1	-	1	-	2	1	-
Francuska	23	8	9	7	23	-	10	8	4	2	1	1	1	1	-	-	-
Finska	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grčka	2	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Mađarska	1	2	4	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Italija	2	7	5	1	2	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Irska	-	2	2	1	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Luksemburg	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Norveška	3	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Holandija	3	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portugal	1	1	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Poljska	3	1	1	-	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rumunija	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Švedska	8	1	3	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Turska	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V. Britanija	27	30	25	9	22	8	13	5	2	-	-	-	2	-	-	-	1

Po broju ovih bioskopa daleko ispred svih prednjače četiri države: Velika Britanija sa 144; Španija sa 116; Nemačka sa 102 i Francuska sa 98 multiplex bioskopa.

U Erlangenu (pokrajina Bavarska), koji je u neposrednoj blizini Nirnberga (Nürnberg), gradu u kojem živi oko 250.000 stanovnika, postoje tri bioskopa. Jedan multiplex iz sistema "Cine Star" sa deset sala, bioskop "Menheten" (Manhattan) sa tri sale i bioskop "LA mm-lichspiele" sa jednom salom. Sva tri bioskopa su smeštena u centru grada na pravcu najveće trgovačke ulice u Erlangenu. Programski ova tri bioskopa su podeljena tako što je "Cine Star" prikazuje velike američke, evropske i nemačke hitove, "Menheten" prikazuje nezavisnu američku, kao i evropsku i nemačku produkciju sa umetničkim pretenzijama, odnosno filmovima sa značajnim nagradama na međunarodnim filmskim festivalima, a "LA mm-lichspiele" prikazuje isključivo za domaće, nemačke filmove.

Multiplex "Cine Star" pripada lancu koji se nalazi još u 48 gradova u Nemačkoj sa ukupno 63 multiplex bioskopa, a kojim upravlja kompanija "Kieft& Kieft". Od gradova u Nemačkoj, Berlin prednjači sa 4 multiplex

bioskopa ove komanije. Pored Nemačke ova kompanija ima udeo i u multiplex bioskopima u Holandiji, Austriji, Švajcarskoj i Češkoj.

U Erlangenu, multiplex “Cine Star” je isključivo premijerni bioskop, smešten u novom trgovačkom centru, preko puta gradske kuće. Za njegovu lokaciju bitnije je da je u glavnoj trgovačkoj ulici u Erlangenu u delu gde su smeštene inače najveće i najpoznatije robne kuće u Nemačkoj. Pored multiplexa “Cine Star” je klasičan tržišni centar sa prodavnicama i restoranima, a ispod tržnog centra je garaža, što je jedan od preduslova za ovakav tip bioskopa. Uz kupljenu bioskopsku ulaznicu korisnik garaže je oslobođen plaćanja za vreme trajanja filma. Kompleks bioskopa se prostire na tri sprata, povezanih stepenicama i liftom. Na prvom spratu se nalaze dve bioskopske sale sa lobijem u kojem se nalzi pet prodajnih mesta za bioskopske karte, koja više liče na šaltere u banci nego na klasične biletarnice u bioskopima. Prodaja karata se obavlja uz pomoć kompjutera, tako da se karte mogu unapred kupiti za bilo koji dan, vreme i film, uz mogućnost biranja mesta u sali. Dok se čeka na kupovinu karata ili na početak bioskopske predstave posetiocima, ali i svima ostalim, na raspolaganju je besplatni časopis u koji “Treffpunkt Kino Cine Star”, koji izlazi jedanput mesečno sa najavama filmova za taj mesec, intervjuima sa glumcima i rediteljima, vestima iz video, DVD i filmske muzičke produkcije. Uz ovaj časopis svake nedelje se, takođe besplatno, nude nove afiše koje reklamiraju filmove, ali i razne druge proizvode koji imaju neke dodirne veze sa filmom. Ono što je veoma interesantno, za decu se, uz kupljenu kartu, dobija anatomski dodatak koji se postavlja u sedište, čime je obezbeđeno da im odrasli ne zaklanjaju vidik ka filmskom platnu. Po završetku predstave razvodnici su ti koji vraćaju na bioskopsku blagajnu taj dodatak sedištu. Uz decu, velika pažnja se poklanja starim licima i invalidima u kolicima, koji sami, bez pratnje, dolaze u bioskop, kupuju kartu, odlaze do sale i gledaju izabrani film. Lobi je povezan sa klasičnim kafeom koji je okrenut ka ulici tako da nije namenjen samo posetiocima bioskopa. Za razliku od prvog, na drugom spratu se nalazi veliki kafe za bioskopske posetioce u kojem dominiraju sponzori multiplexa “Cine Star”, kokice “Pop Corn” i “Pepsi-Cola” i na trećem spratu se nalaze tri bioskopske sale. Za sve sale cena bioskopske ulaznice je ista, ali je napravljena razlika u ceni za parter i ložu, zatim prema uzrastu i danu u nedelji. Deca do 12 godina starosti plaćaju bioskopsku ulaznicu 4,80 Eura. Odrasli plaćaju ponedeljkom i sredom 6,40 parter i 7,40 Eura ložu, petkom, subotom i nedeljom 7,70 parter i 8,70 Eura ložu. Četvrtak je dan za predpremijere⁸ i cena karte za odrasle je 5,40 parter i 6,40 Eura loža, a za decu je ostala ista kao i svakim drugim danom U celoj Nemačkoj utorak je proglašen za dan u kojem su za sve uzraste cene

8 U nemačkom jeziku se koristi pojam “schupperpries am premierentag” što bi u slobodnom prevodu značilo – onjušiti premijeru.

umanjene za 50%, što znači da deca plaćaju 2,40 Eura, a odrasli 3,85 parter i 4,35 Eura ložu. Osnovne karakteristike svih deset sala multiplexa "Cine Star" Erlangen predstavljene su u sledećoj tabeli.⁹

SALA	BROJ SEDIŠTA	POVRŠINA (m)	SISTEM ZA TON	BROJ K.
1	205	38,33	DTS; DD	20
2	464	119,64	SDDS; DTS; DD	42
3	147	31,54	DD	14
4	169	35,88	DTS; DD	14
5	119	33,56	DTS	11
6	147	32,37	DTS	14
7	135	31,82	DD	11
8	204	44,79	DTS; DD	19
9	259	59,00	DTS; DD	23
10	119	30,60	DD	11

Pored izuzetno udobnih sedišta, kristalnog platna, sve sale su klimatizovane. Najveća sala poseduje i uređaj za lasersko titlovanje filmova ako je to potrebno, mada u Nemačkoj strani filmovi za bioskopsku distribuciju se nahnihronizuju. Međutim, postoje bioskopske sale, pogotovo u većim gradovima, koje su namenjene za prikazivanje filmova u originalnoj jezičkoj verziji, ali koji su titlovani na nemački jezik. U Erlangenu za prikazivanje filmova u originalnoj jezičkoj verziji namenjena je deseta sala, ali se to veoma retko dešava. Bioskopski repertoar se reklamira u dnevnoj štampi i u pomenutom specijalizovanom bioskopskom časopisu "Treffpunkt Kino Cine Star". Reklamiranje novih filmova prema medija planu sprovode distributeri preko odabranih radio i televizijskih kanala, termina i emisija, bilborda, afiša i plakata, a u Nemačkoj se koristi u velikoj meri i reklamiranje u velikim dnevnim i nedeljnim novinama, ali onda potencijalni gledaoci znaju da taj film mogu istovremeno pogledati na teritoriji cele Nemačke. U Jugoslaviji nije takav slučaj, jer se u distribuciju veoma retko kreće sa više od 5 kopija, pri čemu Beograd, kao najjače bioskopsko tržište, ima privilegiju. Multiplex bioskop je potpuno u službi gledalaca i tu se mogu dobiti sve informacije oko tekućeg programa, šta se novo priprema za naredni mesec ili sezonu, za kada je zakazan start ili "opening dej" (*opening day*), odnosno dan kada je zakazana premijera novog filma. Prodaja video kasete, DVD sa filmovima i CD izdanja sa filmskom muzikom su strogo odvojeni od bioskopa i pored specijalizovanih prodavnica, jedino se još mogu kupiti u posebnim odeljenjima pri velikim robnim kućama. Ista situacija je i sa proizvodima ili produktima iz oblasti

9 U "Cine Star" multiplex bioskopu postoje sedišta za dvoje bez pregrade u sredini, koje se u nemačkom zovu "kushelbänke", tako da je u poslednjoj rubrici upisan broj takvih sedišta po jednoj bioskopskoj sali.

“merčendajzinga” (*merchandising*) igračke, odevni predmeti, školski probor, hrana, a koji koriste imena ili likove iz popularnih filmova.

Gledanje filmova u multiplex bioskopu “Cine Star” u Erlangenu, ukazao mi je na moguće razrešenje dileme da li je to moda, ili potreba jugoslovenske kinematografije.

Prvi bioskopi sa više od dve sale pod jednim krovom u Jugoslaviji nastali su krajem devedesetih godina prošlog veka u Beogradu, inicijativom privatnih distributera, koji su iz ekonomske potrebe da bi pored bioskopa iz sastava “Beograd filma” što bolje eksploatisali svoje filmove na najjačem bioskopskom tržištu, uložili sopstvena finansijska sredstva za otvaranje dodatnih bioskopskih sala uz poboljšanje izgleda i uvođenje nove opreme i tehnologije u reprodukcije zvuka. Prvi je započeo “VANS”, 1996. godine u prostoru Narodnog univerziteta “Đuro Salaj”, danas poznat kao “Akademija 28”, gde je pored velike univerzalne sale sa 376 sedišta, na drugom spratu adaptirao jednu slušaonicu i pretvorio u “Plavu salu” sa 76 sedišta, a u podrumu “Kafe bioskop” sa 50 sedišta. U Domu sindikata, “Metro film” (ranije “M export-import”) je 1998. godine pored velike univerzalne sale sa 1733 sedišta i male sale od 300 sedišta, adaptirao u holu na balkonu treću bioskopsku salu sa 110 sedišta. U Domu inženjera i tehničara “TUCK” je 1999. godine otvorio prvi pravi bioskop sa više sala u Jugoslaviji – “Tuckwod-Cineplex”, koji ima 5 sala opremljenih novim kinoprojektorima, savremenim uređajima za reprodukciju zvuka, udobnim sedištima i klimom. U njegovom sastavu se nalaze sale: “Merlin Monro” sa 222 sedišta, “Džems Din” sa 80 sedišta, “Rita Hejvort” sa 76 sedišta i “Lorin Bekol” i “Hemfri Bogart” sa po 50 sedišta.

Na primeru ovih bioskopa, a pogotovu “Tuckwod-Cineplex” pokazalo se da ovakva organizacija rada kao multiplex bioskopa, iako su četiri sale sa ispod sto sedišta, što se nekada smatralo granicom za ekonomsko poslovanje, danas ostvaruju dobre rezultate ne samo u poseti, već i u finansijskom poslovanju.

Ako u poređenju zanemarimo našu trenutnu ekonomsku situaciju, dodatni razlog za ovaj rad sam našao u poređenju Erlangena i Kragujevca, koji imaju približno jednak broj stanovnika (oko 250.000). Oba grada imaju svoj Univerzitet, veći broj srednjih i osnovnih škola, znači studentsku i školsku populaciju koja čini potencijalno najbrojniju bioskopsku publiku. Oba grada imaju svoje stalno pozorište i više lokalnih radio-stanica. Erlangen ne poseduje svoju lokalnu televizijsku stanicu, već se koristi uslugama regionalne televizijske stanice koja pokriva Nirnberšku regiju (gradovi: Nirnberg, Erlangen, Furt (Fürth), Forhajm (Forchheim) i Bamberg) i smeštena je u Nirnbergu. Za razliku od Erlangena, Kragujevac trenutno ima pet lokalnih televizijskih stanica: “RTV Kragujevac”; “Kanal 9”; ”IN TV”; “TV 034” i ”TV Globus”. U oba grada postoje po tri bioskopa, a u Kragujevcu su to “Šumadija” sa 1041 sedištem, “Pionir” sa 650 sedišta i “Radnički” koji je preuređen kao sine-ma-kafe sa 150 mesta. Pored ova tri bioskopa koja su objedinjena u preduzeću “Šumadija film”, postoje još dve univerzalne sale, sala Vojske Jugoslavije sa

380 sedišta i sala Doma samoupravljajuća sa 250 sedišta koje su opremljene i mogu da posluže i za prikazivanje filmova.

Po broju stanovnika, bioskopa, sedišta u bioskopima, Erlangen i Kragujevac su veoma slični, ali po broju gledalaca, posete po stanovniku i aktuelnosti repertoara, velika prednost je na strani Erlangena. Ova prednost se isključivo bazira na postojanju i radu multiplex bioskopa "Cine Star".

U poslednjih nekoliko godina u Jugoslaviji se godišnje eksploatiše u bioskopima oko 180 filmova, od kojih su 7 domaći, a ostalo strani filmovi. Pri tome domaći film ima nešto povlašćeniji položaj u izboru termina za prikazivanje, kao i dužine zadržavanja u bioskopima, a koja se određuje prema iskorišćenosti bioskopske sale na večernjim predstavama u poslednja tri dana i iznosi 50% za domaći, odnosno 60% za strani film, posle čega dolazi do promene filma na repertoaru. Kod nas bioskopska publika više voli domaći film koji je po gledanosti skoro uvek ispred stranih filmova, što potvrđuje i prošlogodišnji domaći filmski hit *Munje* koji je imao preko 450.000 gledalaca. Na drugoj strani, kako bioskopi u Jugoslaviji danas posluju i opstaju jedino od prodaje ulaznica, da bi poslovali uspešno potrebna je veoma brza promena repertoara kako bi se postojeća publika zadržala sa uvek novim naslovima. Zato mnogi strani filmovi dobijaju neadekvatan termin i nedovoljno vremena za minimum dobre bioskopske eksploatacije. Ovakva situacija je posebno izraženo u gradovima poput Kragujevca, gde jedan film juri drugi iz bioskopske sale.

Dosadašnja struktura jugoslovenske bioskopske mreže prema broju sedišta u 1999. godini je bila sledeća¹⁰:

BROJ SEDIŠTA	SRBIJA			CRNA GORA	JUGOSLAVIJA	
	Svega	središnji deo	Vojvodina		broj	%
Ukupno	145	123	22	17	162	100,0
do 100	9	9	–	–	9	5,6
101-200	9	6	3	1	10	6,2
201-300	26	21	5	3	29	17,9
301-400	42	35	7	5	47	29,0
401-500	24	21	3	3	27	16,7
501-600	16	14	2	3	19	11,7
601-700	6	4	2	1	7	4,3
701-800	6	6	–	–	6	3,7
801-900	2	2	–	–	2	1,2
901-1000	1	1	–	1	2	1,2
preko 1000	4	4	–	–	4	2,5

10 Radenko Ranković, *Bioskopi*, "Jugoslovenski pregled", br. 4., godina XLIV, 2000, str. 103-118.

Prema broju sedišta dominiraju sale veličine od 200 do 600 sedišta, što čini 122 bioskopa ili 75, 3% od ukupnog broja bioskopa u Jugoslaviji. Ovakvo stanje je nasleđeno iz predhodnih perioda u kojima se od bioskopa očekivalo da ostvare što veću posećenost, a koja je inače bila opšti trend u svetu da se grade bioskopi ovakvih kapaciteta. Takođe, mnoge od ovih sala kod nas, pogotovu u unutrašnjosti, iako su pripadale prikazivačkim preduzećima imale su univerzalnu namenu za potrebe scenskih i muzičkih priredbi, ali i za sindikalne, političke i druge skupove. Takav slučaj je i sa salom bioskopa “Šumadija” u Kragujevcu.

Od ukupno 162 bioskopa u 1999. godini svih sedam dana u nedelji radilo je 55 ili skoro jedna trećina, šest dana u nedelji 25 bioskopa, pet dana 6 bioskopa, 4 dana 15 bioskopa, 3 dana 11 bioskopa, 2 dana 17 bioskopa, jedan dan u nedelji 21 bioskop i povremeno 14 bioskopa. Te iste godine, po broju predstava u toku jedne nedelje samo jedan bioskop imao je više od 31 predstave, od 21 do 30 predstava imalo je 11 bioskopa, od 11 do 20 predstava imalo je 19 bioskopa, od 7 do 10 predstava imalo je 16 bioskopa, dok je ispod 6 predstava imalo 117 bioskopa u Jugoslaviji. Po organizacionom sastavu, najviše bioskopa, 102 ili gotovo dve trećine je u sastavu domova kulture, radničkih i narodnih univerziteta, 38 je u sastavu preduzeća za prikazivanje filmova (pri čemu se samo u sastavu “Beograd filma” nalazi 15 beogradskih bioskopa), 16 je u sastavu drugih preduzeća i ustanova, a osam su samostalni bioskopi. Ovakav odnos je veoma nepovoljan po prikazivačku delatnost, gde dominiraju sale kojima prikazivanje filmova nije osnovna i jedina delatnost. Međutim, u nedostatku finansijskih sredstava za realizaciju ostalih kulturno-umetničkih delatnosti usled smanjene dotacija i orijantacije na tržišno poslovanje, za sve njih prikazivanje filmova je organizaciono najprostija i najjeftinija delatnost, koja pri tome donosi i najveće prihode. Zato prikazivanje filmova i dominira u programima domova kulture, radničkih i narodnih univerziteta sa velikim univerzalnim salama od 500 do 1000 sedišta.¹¹

Uspostavljanjem jednog ili više multiplex bioskopa u Kragujevcu dovelo bi do poboljšanja koje bi se ogledalo u:

- povećanju broj sala, pri čemu bi ukupan broj sedišta ostao isti ili bi se povećao;
- ukidanju nerentabilnih velikih sala i uspostavljanju manjih, od 50 do 200 sedišta, koje bi bile mnogo rentabilnije;
- bioskopi bi postali mnogo prijatnija mesta sa sređenim salama i udobnim sedištima;

11 *Ibid*, str. 103-118.

- uvođenju klime i poboljšanju grejanja što bi dovelo do produženja sezone odlaska u bioskop na celu kalendarsku godinu;
- novim i kvalitetnijim kinoprojektorima, platnima i uvođenjem novih sistema u reprodukciji zvuka (SDDA, DTS i DD) bitno bi se poboljšali uslovi gledanja filmova u bioskopima, koji bi bili na svetskom nivou;
- povećanju broja dnevnih projekcija;
- u programskom smislu filmovi bi se prikazivali u isto vreme kada i u Beogradu, što znači da kod publike “u unutrašnjosti” ne bi bilo kašnjenja u repertoaru;
- istovremeno prikazivanje na teritoriji Jugoslavije smanjilo bi troškove dodatne reklame u distribuciji i uvelo nove oblike promocije i reklame filmova koji za sada ne postoje kod nas;
- bioskopska publika bi po ugledu na televizijski program imala mogućnost većeg izbora filmova u istom trenutku, ili izbora vremena u kojem bi pogledala isti film (parni ili neparni sat);
- filmovi bi u bioskopima ostajali umesto sadašnjih, u proseku tri do sedam dana, minimum mesec i više dana, što bi omogućilo dodatnu usmenu reklamu koja je najpopularnija i najdelotvornija kod gledalaca, a time i potpuniju distributersku i bioskopsku eksploataciju;
- mogućnost uvođenja velikih i ekonomski jakih sponzora kako stranih, tako i domaćih od “Coca-Cole”, “Pepsi-Cole” do “Sinalca”, “Knjaz Miloša” ili nekih trećih, što bi podiglo nivo pratećih usluga u bioskopima;
- pokretanje kvalitetnog informativnog, ali i edukativnog filmskog časopisa koji bi se besplatno distribuirao na bioskopskim blagajnama;
- mogućnost da se u bioskopima nađu izuzetno kvalitetni filmovi manjih evropskih i svetskih kinematografija;
- mogućnost realizacije manjih festivalskih, revijalnih, kao i određenih programa u saradnji sa inostranim kulturnim centrima;
- širenje mreže Muzeja jugoslovenske kinoteke, (jedna od sala u unapred određenim danima i terminima prikazivala bi filmove iz Arhiva jugoslovenske kinoteke);
- mogućnost da se u određenom danu u nedelji na repertoaru nađu i art, alternativni, pa čak i dokumentarni i studentski filmovi;
- ekonomičnije poslovanje, pri čemu bi se sa istim brojem zaposlenih opsluživao veći broj sala i veći broj bioskopskih gledalaca;
- kompjutersko povezivanje biletarnica i mogućnost kupovine karata unapred;
- u jugoslovenskim uslovima pri ovakvim bioskopima vezati prodaju knjiga i časopisa o filmu.

Uvođenje multiplex bioskopa u jugoslovensku kinematografiju podrazumeva nepohodnu promenu dosadašnjeg sistema i načina upravljanja bioskopima; kroz obrazovanje nove generacije menadžera za bioskope; školovanja nove generacije kinooperatera; pravno rešavanje vlasničke strukture i omogućavanje potencijalnim investitorima dokapitalizaciju i nova ulaganja, kao i obezbeđivanje potencijalno jakih sponzora za prateće bioskopske delatnosti.

Kako za svetsku, odnosno evropsku kinematografiju, tako i za jugoslovensku kinematografiju možemo zaključiti da bi izgradnja ili adaptacija, kojom bi se uveli multiplex bioskopi, imala višestruku korist. Pored već opisanih promena u distributerskoj i prikazivačkoj delatnosti, bio bi to veliki i dobar podsticaj za domaću filmsku produkciju. Veća ukupna gledanost bi donela i veće prihode na blagajni, koji bi se jednim delom usmerili u domaću filmsku produkciju

Multiplex bioskopi definitivno nisu moda, već potreba za budućnost jugoslovenske kinematografije.

Radenko S. Ranković

MULTIPLEX CINEMA – FASHION OR NECESSITY OF THE YUGOSLAV FILM INDUSTRY

Summary

In the last decade the Yugoslav film industry has passed through major organizational changes and has suffered great set-backs, caused by the economic and cultural sanctions. The film industry has been forced to fall behind the rest of Europe in all its aspects. Thus, the management of Yugoslav movie theatres is old fashioned, the projectors are old, the sound system largely mono, the seats worn out. This paper presents a comparison between Erlangen, a city in Germany, and Kragujevac, a city in Yugoslavia, one possessing a modern multiplex Star Cinema, and the other a classical cinema. The comparison is undertaken in order to find the best solution for the future development of Yugoslav cinematography. The paper demonstrates why introduction of multiplex cinemas should be considered necessary for the successful modernization and further development of the Yugoslav film industry.